

Tomislav JONJIĆ
ZAGREB

**Komunistički zločini u Drugome svjetskom ratu i poraću, i odnos
hrvatskih i hercegobosanskih vlasti prema njima**

«Ne tražimo osvetu, nego istinu.»
(Hrvatski biskupi na XXVIII. plenarnom zasjedanju
Hrvatske biskupske konferencije,
Zagreb, 21.-23. IV. 2009.)

Kršćanska je civilizacija, kojoj i mi Hrvati pripadamo više od trinaest stoljeća, izgradila zaokružen sustav etičkih normi, u okviru kojih se odvija suživot pojedinaca, društvenih skupina, pa i čitavih naroda i država. Upravo je taj sustav etičkih normi, kojim je oplemenjena antička baština (antička filozofija i rimsko pravo), u kombinaciji s očuvanjem narodnoga identiteta i narodne predaje, zaslužan za nastanak onoga što nazivamo zapadnim ili europskim duhom. U kojoj je mjeri taj duh u moralnome smislu superioran, pokazuje činjenica da su mnoga njegova važna obilježja tijekom stoljeća prihvatile i druge, nekad moćne i napredne civilizacije, poput japanske, kineske, indijske ili arapske.

U samoj srži toga europskog poimanja uloge pojedinca, skupine i naroda, jest shvaćanje o slobodi i jednakosti ljudi, o pravdi i pravu kao temeljima uljuđenoga ljudskog društva. Upravo je sloboda pojedinca, skupine i naroda u temelju nastanka društvenih, političkih, vjerskih, klasnih i drugih razlika, nesporazuma, pa i sukoba i ratova. Te razlike, sporovi i sukobi su, dakle, cijena naše slobode i mjera naše odgovornosti.

A da bismo tu slobodu mogli uživati ne vrijeđajući prava i slobodu drugih, bilo je potrebno pravnim pravilima ograničiti i urediti i ponašanje pojedinaca i vojski u društvenim sukobima i ratovima. Tako je kroz povijest izgrađivano međunarodno ratno i humanitarno pravo. Ono je stoljećima postojalo kao tzv. običajno pravo. Iako je u drugoj polovici XIX. stoljeća započela njegova djelomična kodifikacija, to običajno pravo i danas predstavlja važan izvor ratnog prava. Drugim riječima, kao međunarodno ratno i humanitarno pravo postoje i proizvode pravne učinke i oni dijelovi prava, koji nisu sadržani u međunarodnim konvencijama odnosno u kodifikacijama ratnoga prava. Štoviše, međunarodne konvencije u svome pretežnom dijelu predstavljaju popis i ozakonjenje pravila koja su postojala i ranije, kao općenito priznata načela i pravila ponašanja.

Ne računajući međunarodne ugovore i konvencije nastale nakon Drugoga svjetskog rata, posebno mjesto ima velika i važna kodifikacija međunarodnoga ratnog prava koja je poduzeta nizom deklaracija i konvencija potpisanih pred kraj XIX. i početkom XX. stoljeća. Za našu je temu najvažniji niz Haaških konvencija i deklaracija iz 1907., među kojima posebno mjesto zauzima *Četvrta haaška konvencija o zakonima i običajima kopnenog rata, s Haaškim pravilnikom o suhozemnom ratovanju*. Dvadesetak

godina kasnije, 1929. su potpisane *Ženevska konvencija o poboljšanju sudbine ranjenika i bolesnika u vojskama u ratu* i *Ženevska konvencija o postupku s ratnim zarobljenicima*. Potonjim su konvencijama pristupile i Kraljevina Jugoslavija, i Nezavisna Država Hrvatska. Njima su pristupile i sve velesile koje su bile izravno upletene u ratna zbivanja na hrvatskome području u Drugome svjetskom ratu. No i da nije bilo tako, sve bi se one trebale pridržavati njezinih normi, budući da se radilo o općeprihvaćenim pravilima koje su prihvatili svi civilizirani narodi. Tzv. *Martensova klauzula* u uvodu Četvrte haaške konvencije izriječno propisuje da su u slučajevima koji koji nisu uređeni međunarodnim ugovornim pravom, «*pučanstvo i ratnici podvrgnuti zaštiti i propisima načela međunarodnog prava, koji su rezultat običaja ustanovljenih među civiliziranim narodima, zakona čovječnosti i zahtjeva javne savjesti*».

Nemoguće je sada i ovdje ulaziti u opširniju raspravu o pojedinim aspektima naše teme, kao što je to: raspad Kraljevine Jugoslavije i legalnost uspostave NDH, pristup ratne hrvatske države nizu međunarodnih konvencija, međunarodnopravne reperkusije hrvatskoga nagovještaja rata Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama u prosincu 1941., njihovo ignoriranja prava i odlučnosti hrvatskog naroda da živi u vlastitoj neovisnoj državi, angloameričko (u prvom redu britansko) kršenje međunarodnoga ratnoga i humanitarnog prava prigodom izručenja Hrvata, ali i slovenskih, crnogorskih i srpskih nacionalista komunističkoj Jugoslaviji u svibnju 1945. itd.

No nema nikakve dvojbe oko toga, da je pravna situacija u pogledu sudbine hrvatskih civila ubijanih od travnja 1941. (A tijekom Travanjskoga rata, prije nego što je od hrvatske ruke nastradao prvi Srbin ili bilo tko drugi, ubijeno je, imenom i prezimenom, oko tri stotine Hrvata!) do svibnja 1945. odnosno sudbina hrvatskih vojnika i civila pobijenih u svibnju i lipnju 1945. posve jasna: radi se o teškim povredama međunarodnoga humanitarnog prava, dakle, o ratnim zločinima, koji kao što je općepoznato, ne zastarijevaju, i u odnosu na koje postoji tzv. univerzalna mjerodavnost.

A iako je na pravnoj razini sve jasno, općepoznato je, da za te zločine nitko u Hrvatskoj, pa ni u drugim državama nastalima na području bivše SFRJ, nije odgovarao.

Svi ti zločini, pa tako i pokolj tisuća i tisuća hrvatskih civila, uključujući pokolj velikog broja svećenika i redovnika u Hercegovini, zasad su nekažnjeni, a čini se da će ostati tako. Zašto?

Kao opunomoćenik udruge *Hrvatski domobran*, 8. svibnja 1998. podnio sam Županijskomu državnom odvjetništvu u Zagrebu kaznenu prijavu protiv Rade Bulata, Marka Belinića, Lutve Ahmetovića i Milke Kufrin zbog pokolja ratnih zarobljenika nakon krašičke bitke, prvih dana siječnja 1943. Ta kaznena prijava dopunjena je 26. svibnja 1998. podneskom na 35 stranica, kojim se – osloncem na literaturu i dokumente (ima 160 fusnota!) – potkrjepljuju navodi izvorne prijave, a 9. lipnja 1999. dopunjena je s dodatnih devet ovjerovljenih izjava svjedoka-očevidaca.

Izvorna prijava, ona od 8. svibnja 1998., temeljila se isključivo na partizanskim (i to objavljenim!) dokumentima. Hotimice su izostavljeni svi hrvatski i njemački izvori koji govore o istom događaju. Izvori koje su ostavili sami jugoslavenski partizani sasvim su dovoljni. Tako je Belinić 8. siječnja 1943. izvijestio Politkomesara NOV i PO Hrvatske o rezultatu partizanskog zauzimanja Krašića: «*Mi smo, po zahtjevu naroda, iako to nije bio jedan od glavnih razloga, većinu ustaša likvidirali. (...) 192 ustaše likvidirali smo, a ostale uputili smo djelomično kućama, a nešto ih zadržali u partizanima. (...) Od domobrana, također smo ih 26 likvidirali*». Ahmetović je 22.

siječnja 1943. pisao kakvi su se «propusti» pritom odvijali: «...Kao šamaranje, i klanje na trgu desetorice ustaša od strane zamjenika komandanta 13-e brigade. Prigodom likvidiranja zarobljenih ustaša kod Krašića, obaviješteni smo da je bačen živ u jamu jedan domobranski zastavnik, dok je nekoliko ustaša na pola živih doživilo njegovu sudbinu...» **Bulat** je u svojoj knjizi ustvrdio da je od «narodnog suda» – a iz svih se ostalih dokumenata vidi da nikakvoga «narodnog suda» nije bilo, pa čak ni partizanskoga – «3. siječnja [1943.] u Sošicama osuđeno (...) je na smrt 198 ustaša i 28 domobrana...»

Dakle, zapovjednici vojnih snaga i politički komesari izravno i otvoreno priznaju pokolj više od 220 ratnih zarobljenika. U Jugoslaviji oni za to nisu kažnjeni. Naprotiv, svi odgovorni za taj pokolj – kao i oni koji su odgovorni za mnoge druge slične pokolje – doživjeli su partijsku i društvenu promociju. Režim je tako iskazivao svoje stajalište prema zločinu i zločincima, jasnije nego što bi to mogla učiniti ikakva politološka ili sociološka studija, zar ne? Štoviše, šokira hrabrost i drskost koja je bila potrebna, da se ti podatci nakon 20-30 godina otvoreno objave, bez ikakve ograde i komentara, bez straha da će to dovesti do «kaljanja tekovina revolucije».

No, činjenica da su jugoslavenski komunistički vlastodršci smetnuli s uma onu pučku, da «*ničija nije gorjela do zore*», nesumnjivo uzmiče pred činjenicom da vlasti demokratske hrvatske države, u konkretnom slučaju zagrebačko županijsko državno odvjetništvo, nije imalo volje ni hrabrosti taj postupak voditi po pravilima struke.

Štoviše, ŽDO Zagreb je tako ozbiljnom poslu kao što je postupak protiv Bulata i družine pristupilo na taj način, da je uspjelo čitav taj spis – zagubiti. Dne 4. prosinca 2006. u moj je odvjetnički ured, nakon prethodne telefonske najave i molbe, pristupio policijski službenik A. M., kako bi dobio fotokopiju kaznene prijave i dva dopunska podneska, radi rekonstrukcije spisa. Pitali smo, naime, u kojoj je fazi postupak, pa se ustanovilo da spisa – uopće nema. Trebalo ga je rekonstruirati, a osim materijala koje je predočio prijavitelj, u njemu ni nakon osam godina ionako nema ništa više.

Dade li se što slično zamisliti u pogledu nekog zahtjeva MKSJ-a ili kakvog *Befehla* iz Bruxellesa?!?

Punih 11 godina spis, dakle, kupi prašinu, koja se skine samo onda kad koji od osumnjičenika umre.

Tada državno odvjetništvo vrlo brzo i vrlo ažurno obavijesti da je osumnjičenik umro, što znači da je «*nastupila okolnost koja u smislu članka 166 ZKP-a isključuje gonjenje*». To se dosad zbilo već tri puta (jer su umrli Belinić, Ahmetović i M. Kuftrin), a preciznost i ažurnost kojim ŽDO Zagreb šalje te obavijesti, vrlo jasno pokazuje da ono s velikim nestrpljenjem čeka, kad će se sličnom obaviješću oglasiti i četvrti put.

Time će se, očito procjenjuju vlasti, taj problem staviti *ad acta*.

Iz ponašanja vlasti u ovome i u svim sličnim slučajevima, može se, dakle, nepobitno zaključiti da problem nije pravne, nego političke naravi.

Puno je knjiga i članaka u kojima se raspravlja o tome, zašto europska i svjetska javnost jednim okom gleda na fašističke i nacionalsocijalističke, a drugim okom na komunističke zločine, iako je provedba potonjih zamišljena i započela ranije, a i po opsegu nadmašuje fašistička i nacistička zlodjela. Skoro svakodnevno se može čuti, da komunističke zločine (a time i njihove počinitelje!) treba oštro lučiti od fašističkih i nacionalsocijalističkih, jer bi – kako se ne jednom izrazio aktualni predsjednik Republike Hrvatske, a za njim svita njegovih istomišljenika – fašizam i nacionalsocijalizam bili

«zločini u ideji i u izvedbi», dok bi se kod komunističkih zločina radilo o ekscesima, ispadima, devijacijama od jedne u biti humane i napredne ideje.

Filozofski, etički i povijesno-politički, takva je konstrukcija neispravna i neprihvatljiva.

Komunistička ideologija, kojoj su nijekanje Božje opstojnosti, poricanje postojanja morala koji izvire iz vrhunarnog Apsoluta i propovijedanje nasilne uspostave egalitarnog društva, nužno – kako Katolička crkva upozorava više od stoljeće i pol – i pravocrtno vodi u dokidanje ljudskih prava, neslobodu i nasilje. Upravo radi toga se komunistička misao – nasuprot *mesičevskoj tezi* o ekscesima u njezinu ozbiljenju – baš svagdje na svijetu oživotvorila na jedan te isti način. Od Kamčatke, Kine i Mongolije na istoku, do Kube na zapadu, i od Finske i Pečore na sjeveru do Angole na jugu, komunistički je eksperiment značio jedno te isto: potpuno obespravljenje čovjeka kao jedinke i kao pripadnika narodnosne skupine, ukidanje prava na slobodnu riječ, istrebljenje čitavih naroda, masovna smaknuća klasnih i političkih neprijatelja, logore i zatvore prepune političkih uznika, stotine tisuća i milijune prognanika i emigranata, i sve to praćeno glađu i bijedom.

Baš svagdje je ta slika ista, i ako je tako – a lako je pokazati da iznimke nema – kako se onda to može nazvati ekscesom, ispadom? Kojom se to logičkom i etičkom akrobacijom može ekscesom nazvati nešto što je pravilo bez iznimke?

A ne događaju se ti dvostruki standardi samo kad su posrijedi zločini partizana, za koje mi – nažalost – redovito propuštamo koristiti njihov službeni naziv: *Jugoslavenska armija*. Time im, ne samo u terminološkom smislu, činimo uslugu u doba kad se oni busaju u prsa i junače tobožnjim *antifašizmom* i tobožnjom *borbom za Hrvatsku*. Jer svi mi znademo, da su se oni borili za Jugoslaviju, i to komunističku, i da su bez milosti progonili sve što je bilo hrvatsko i što je bilo antifašističko i antikomunističko. Njihova pobjeda značila je poraz i Hrvatske i demokracije.

Slično se događa i s kasnijim zločinima počinjenima u ime Jugoslavije.

Prije nekoliko je tjedana pravomoćnom postala presuda Münchenskoga Visokoga zemaljskog suda, kojom je na doživotnu robiju osuđen Krunoslav Prates, agent jugoslavenske obavještajne službe i sudionik u ubojstvu hrvatskoga političkog emigranta Stjepana Đurekovića, ubijenog u ljeto 1983. godine. U prvostupanjskoj presudi potanko se navodi, da Republika Hrvatska svjesno i uporno ignorira sve zahtjeve za međunarodnom pravnom pomoći (na što je, inače, obvezana i *Europskom konvencijom o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima* od 20. travnja 1959. godine i dodatnog protokola). Višekratni upiti njemačkog veleposlanstva u Zagrebu kojima se tražila pomoć pri pribavljanju dokumentacije i saslušanju svjedoka, ostali su bez ikakva odgovora.

Hrvatska, dakle, nema interesa ni želje, da se rekonstruiraju, prokažu i osude ubojstva hrvatskih političkih emigranata, što bi ujedno značilo osudu ideologije, režima i države u čije su ime oni ubijeni! Da bi zaštitila jugoslavenske partizanske zločince i poratni jugoslavenski komunistički režim s njegovim egzekutorima, Hrvatska je spremna prekršiti i spomenutu *Europsku konvenciju o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima* te ignorirati nekoliko deklaracija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o osudi komunističkih odnosno svih totalitarnih režima.

I opet: možemo li zamisliti takvo ponašanje službenoga Zagreba, da su posrijedi zahtjevi MKSJ-a u Haagu ili zahtjevi bruxelleske birokracije?

Mnoštvo je, dakle, dokaza u prilog zaključku da službena Hrvatska iz političkih razloga šteti jugoslavenske zločince i zločine koji su počinjeni u ime Jugoslavije, a nema nijednog dokaza protiv. On se, dakle, smije smatrati neprijepornim.

Ako smo spremni ozbiljno se suočiti s korijenima i uzrocima takvoga stanja (a ne samo zagrebati po površini, ponavljanjem općih fraza), moramo se suočiti i s *ideologijom tzv. nacionalnog pomirenja* koju većinom – uglavnom po inerciji – smatramo jednim od zaglavnih kamenova današnje hrvatske državnosti.

Kad su katoličkom svećeniku Filipu Lukasu, jednom od vodećih hrvatskih intelektualaca prve polovice XX. stoljeća i predsjedniku Matice hrvatske 1928.-1945. predbacili krut stav prema nekim hrvatskim intelektualcima koji su stali uz jugoslavenski monarhistički režim, Lukas je uzvratilo, da Matica ne može *«primati ljude, koji su u ono doba radili protiv hrvatskih nacionalnih interesa, a poglavito protiv same Matice i ljudi u njoj. (...) Činjenica je, da su neki pisci u danima pogibelji za narod njega napustili i da su se time ogriješili o najprimitivniji zakon etike, jer kao sinovi svog naroda oni su se morali za njegov obstanak boriti i uz najveće žrtve. Kad to nisu radili, etika nalaže, da snose za to i odgovornost, jer inače ne bi bilo razlike između dobra i zla, poštenja i nepoštenja. Ne radi se ovdje ni o mržnji ni o osveti, jer i Vječna Pravda kažnjavanje opakih ne radi iz osvete, već upravo iz pravde, da svakom daje ono što zaslužuje. Pojedinaac može i mora oprostiti uvredu, jer mu to religija nalaže, ali narod ne može i ne smije opraštati onima, koji su u danima pogibelji radili na njegovu propast. Predpostavivši naime, da bi i svi drugi narodni sinovi to isto učinili, hrvatskoga naroda danas ne bi bilo, već bi ostala samo gomila ljudi kao tijesto za oblikovanje drugih naroda. Uostalom, kakovo jamstvo oni pružaju, da se ne će opet prema već dokazanom djelovanju iznevjeriti svome narodu i da ga ne će opet u najodsudnijim trenucima života ostaviti.*

U tome ne može biti kompromisa, jer bi njime protunarodni ljudi dobili dvostruku nagradu za isto djelovanje; prvi put od protunarodnih režima za ono, što su oni kao njihovo sredstvo protiv vlastitoga naroda radili, a drugi put, jer su tobože hrvatski književnici. Isto tako narodni ljudi bi bili dvostruko kažnjeni; prvi put, jer su za narod patnje izdržali, a drugi put, što ih se izjednačuje u časti s onima, koji su hrvatsku čast blatili. Tako bi se vršila selekcija nagore.»

Ne podcjenjujući činjenicu da mi danas i ovdje možemo o ovim temama slobodno razgovarati, a izravno nam ne prijete ni tamnica ni vješala (što je – da se poslužimo riječima hrvatskog metropolita, zagrebačkog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca iz travnja 1941. – nesumnjivo novi dokaz *«Božje ruke na djelu»*), ipak smo prisiljeni konstatirati da se kod nas zbilo upravo ono što je Lukas nazvao *selekcijom nagore*; oni koje bismo mogli nazvati *«narodnim ljudima»*, zapravo nisu *«izjednačeni u časti»* s *«protunarodnima»*, nego su i nakon sloma komunističkog svijeta i raspada Jugoslavije ostali na marginama javnog života, bez stvarnog utjecaja na politička, gospodarska i kulturna kretanja u zemlji. Istodobno su mnogi *«nenarodni ljudi»*, kao što se moglo očekivati, pokazali spremnost da se i opet iznevjere vlastitom narodu i njegovoj državi, tražeći opet novoga gospodara.

Ideologija nacionalnog pomirenja onemogućila je stvarne i dubinske promjene, zato što je zamišljena i shvaćena ne kao mirenje ljudi, nego kao mirenje ideja i ideologija.

Ljudi, pojedinci, mogu se i moraju se izmiriti. Taj je proces, hvala Bogu, uglavnom već dovršen, što zbog protoka vremena, što zbog Domovinskog rata i novih

društvenih okolnosti. Neki su se pojedinci otvoreno i izrijekom odrekli svoga *protunarodnog* djelovanja, drugi su to učinili prešutno.

Međutim, *ideje i ideologije se ne mogu miriti.*

Kao što se kršćanstvo ne može miriti s poganskim nacionalsocijalizmom i antiteističkim marksizmom-lenjinizmom, tako se ni hrvatsvo ne može pomiriti s jugoslavenstvom.

Odustanak od Kristova učenja, za Crkvu ne bi bio doprinos miru čovječanstva nego napuštanje vlastite biti i poslanja. Jednako tako, prihvaćanje jugoslavenske misli i jugoslavenskih simbola kao pozitivnih, ne znači jačanje hrvatstva, nego nagovještaj spremnosti da se odustane od bezuvjetne težnje za uspostavom i obranom hrvatske države.

Tim smo Križnim putem već koračali.

Ima li tko smjelosti i snage da nas ponovno na nj uputi, i jesmo li spremni ikad više biti tako slabi, da nas opet uvuku u tu zamku, zvala se ona «Regijom», «Zapadnim Balkanom» ili «našim prostorima»?

Ili ćemo svoj otpor posvjedočiti potpunim otklanjanjem svih komunističkih, ali i svih nadnacionalnih, jugoslavenskih ili drugih ideja, simbola i ideologija, uključujući i one iz doba Drugoga svjetskog rata i poraća?

Jer mi – kako rekoše hrvatski biskupi na nedavnome, 28. plenarnom zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije – *ne tražimo osvetu, nego istinu.*

Bez nje pravda nije moguća.

Tomislav JONJIĆ